

UOT 372.83

M.V.Abdullayeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
azeriteacher@yahoo.com

RIYAZIYYAT DƏRSLƏRİNDƏ DİAQNOSTİK QIYMƏTLƏNDİRİLMƏNİN TƏŞKİLİ METODİKASI

DOI: 10.30546/2520-2049.72.1.2024.004

Açar sözlər: riyaziyyat, məktəbdaxili qiymətləndirmə, diaqnostik qiymətləndirmə, diaqnostik qiymətləndirmə vasitələri

Ümumtəhsil məktəblərində məktəbdaxili qiymətləndirmə diaqnostik, formativ və summativ qiymətləndirmə növlərindən istifadə olunmaqla həyata keçirilir.

Məqalədə məktəbdaxili qiymətləndirmənin diaqnostik növündən, istifadə olunan üsul və vasitələrdən və onların təşkili texnologiyasından bəhs edilir.

Diaqnostik qiymətləndirmə müəllimə şagirdlərin güclü və zəif tərəflərini, bilik və bacarıqlarının mövcud vəziyyətini müəyyənləşdirməyə imkan verən ilkin qiymətləndirmədir. Bu qiymətləndirmə dərs ilinin, birinci və ikinci yarımilinin əvvəllərində, hər bir tədris vahidinin əvvəlində, şagird məktəbdən məktəbə, sınıfdan sınıfa keçdikdə və digər zəruri hallarda aparılır. Müəllim tərəfindən aparılan bu qiymətləndirmə şagirdlərin bilik və bacarıqları haqqında məlumat toplamaq və təlim strategiyasını müəyyənləşdirmək məqsədi daşıyır. Diaqnostik qiymətləndirmənin nəticələri məktəb jurnalında qeyd olunmur.

Məqalə riyaziyyat müəllimlərinin diaqnostik qiymətləndirmə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi və onların peşəkarlığının artırılmasında böyük rol oynayacaqdır.

M.В.Абдуллаева

МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ ДИАГНОСТИЧЕСКОГО ОЦЕНИВАНИЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Ключевые слова: математика, внутришкольное оценивание, диагностическое оценивание, инструменты диагностической оценки

Внутришкольное оценивание в общеобразовательных школах осуществляется с использованием диагностического, формирующего и суммативного видов оценивания.

В статье говорится о диагностическом виде внутришкольного оценивания, используемых методах и инструментах, технологии их организации.

Диагностическое оценивание – это предварительная оценка, позволяющая преподавателю определить сильные и слабые стороны учащихся, текущее состояние их знаний и умений. Такая оценка проводится в начале учебного года, в первом и втором семестрах, в начале каждой образовательной единицы, при переходе учащегося из школы в школу, из класса в класс и в других необходимых случаях. Эта оценка, проводимая преподавателем, направлена на сбор информации о знаниях и навыках учащихся и определение стратегии обучения. Результаты диагностической оценки в школьном журнале не фиксируются.

Статья сыграет большую роль в развитии навыков диагностического оценивания учителей математики и повышении их профессионализма.

M.V.Abdullayeva

ORGANIZATION METHODOLOGY OF DIAGNOSTIC ASSESSMENT IN MATHEMATICS LESSONS

Keywords: math, in-school assessment, diagnostic assessment, diagnostic assessment tools

In-school assessment in secondary schools is carried out using diagnostic, formative, and summative assessment types.

The article talks about the diagnostic type of in-school evaluation, the methods and tools used, and the technology of their organization.

Diagnostic assessment is a preliminary assessment that allows the teacher to determine the strengths and weaknesses of students, and the current state of their knowledge and skills. This evaluation is carried out at the beginning of the school year, the first and second semesters, at the beginning of each educational unit, when the student moves from school to school, from class to class, and in other necessary cases. This assessment conducted by the teacher aims to collect information about the student's knowledge and skills and determine the learning strategy. The results of the diagnostic assessment are not recorded in the school journal.

The article will play a major role in developing the diagnostic assessment skills of mathematics teachers and increasing their professionalism.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı ilə 15 iyun 1999-cu ildə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Təhsil Sahəsində İslahat Proqramı” [2] bütün təhsil müəssisələrində, xüsusilə ümumtəhsil məktəblərində təlim prosesinə yanaşmanı dəyişdi. İslahatın əsas məqsədi demokratikləşdirilmə, humanistləşdirilmə, inteqrasiya, differensiallaşdırma, fərdiləşdirilmə, humanitarlaşdırılma prinsiplərinə əsaslanaraq, təhsil alanın şəxsiyyət kimi formalaşdırılmasıdır. Deməli, məktəb hər bir şagirdin özünü şəxsiyyət kimi hiss etməsinə yol açmalıdır.

İslahat proqramının tələblərinin həyata keçirilməsi məqsədilə sənədlər hazırlandı, qərarlar qəbul edildi. Bu sənədlərdən biri 13 yanvar 2009-cu ildə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası”dır. Qiymətləndirmə Konsepsiyası təhsilin keyfiyyətinin müyyənləşdirilməsinə, təlim və tədris prosesinin təkmilləşdirilməsinə, eləcə də təhsildə nailiyyətlərin qiymətləndirilməsi problemlərinin həllində böyük rol oynadı.

Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda [4] Təhsil proqramına (kurikuluma) tədris planı, fənlər üzrə tədris proqramları, metodik təminatla bağlı tövsiyələr, qiymətləndirmə və digər müvafiq təhsil texnologiyalarının daxil olduğu qeyd edilir. Eyni zamanda təhsilin əsas məqsədinin “...milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərləri qoruyan və inkişaf etdirən, geniş dünyagörüşünə malik olan, təşəbbüsləri və yenilikləri qiymətləndirməyi bacaran, nəzəri və praktiki biliklərə yiyələnən, müasir təfəkkürlü və rəqabət qabiliyyətli mütəxəssis-kadrlar hazırlamaq...” [4] olduğu müəllimlərin diqqətinə çatdırılır. Deməli, təlim prosesində qiymətləndirmənin aparılması müəllimlər qarşısında qoyulmuş bir tələbdir.

Ölkəmizin ümumtəhsil məktəblərində şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi “Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası”nın [3] tələblərinə uyğun olaraq aparılır. Təlim-tərbiyə işinin gedişini, inkişafını və keyfiyyətini izləmək, onu vaxtında, düzgün istiqamətləndirmək baxımından şagirdlərin gündəlik fəaliyyətinin və əldə etdiyi nailiyyətlərin qiymətləndirilməsi mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyasında qiymətləndirmənin beynəlxalq, milli və məktəbdaxili qiymətləndirmə olmaqla üç istiqamətdə aparılması qeyd edilir [3]. Burada qiymətləndirmə istiqamətləri üzrə əsas prinsiplər, məqsədlər, komponentlər göstərilməklə tətbiq mexanizmləri təqdim edilir, zəruri fəaliyyətlər təsvir olunur və eyni zamanda gözlənilən nəticələrin proqnozları da qeyd edilib [9] .

Məktəbdaxili qiymətləndirmə dövlət təhsil standartlarının monitorinqini həyata keçirir, bilik, bacarıqları məzmun standartlarına əsasən ölçür və təlim nailiyyətlərini qiymətləndirir. Məktəbdaxili qiymətləndirmə aşağıdakı istiqamətlərdə həyata keçirilir:

1. Şagird nailiyyətinin qiymətləndirilməsi. Məktəb səviyyəsində müəllimlər və məktəb rəhbərləri tərəfindən həyata keçirilir. Bu mərhələdə şagirdlərin nailiyyətləri formativ (müntəzəm, davamlı), mikrosummativ (bəhs və bölmələr üzrə) və makrosummativ (yarımilliklər üzrə) formalarda yazılı və şifahi qiymətləndirilir.

2. Kurikulum üzrə qiymətləndirmə. Şagirdin təlim nəticələrinin müvafiq məzmun standartlarına uyğunluğunu müəyyənləşdirimək məqsədilə aparılır.

3. Ümumi təhsil pillələri üzrə yekun qiymətləndirmə mərkəzləşmiş qaydada aparılan buraxılış imtahanları formasında həyata keçirilir və müvafiq təhsil sənədi verilməsi ilə başa çatır.

Məktəbdaxili qiymətləndirmə diaqnostik, formativ və summativ qiymətləndirmələrdən istifadə olunmaqla həyata keçirilir [9].

Diaqnostik qiymətləndirmə müəllimə şagirdlərin güclü və zəif tərəflərini, bilik və bacarıqlarının mövcud vəziyyətini müəyyənləşdirməyə imkan verən ilkin qiymətləndirmədir. Bu qiymətləndirmə növü müəllim üçün barometr rolunu oynamaqla dərsi effektiv şəkildə planlaşdırmağa və tədrisin effektiv qurulmasına imkan verir. Diaqnostik qiymətləndirmənin aşağıdakı hallarda aparılması məqsədəuyğundur:

- Yeni dərs ili və ya birinci yarımil və ikinci yarımilin əvvəllərində;
- Tədris resurslarında nəzərdə tutulmuş hər bir bölmənin və ya tədris vahidinin əvvəlində;
- Şagird məktəbdən məktəbə, sinifdən sinfə keçdikdə.

Diaqnostik qiymətləndirmənin məqsədi təlimi planlaşdırmamışdan əvvəl şagirdlərin bilik, bacarıq və yanlış bildiyi məsələləri müəyyənləşdirmək və effektiv təlimin təşkil edilməsidir. Bu qiymətləndirmə növü tədrisin fərdiləşməsinə (differensial təlimə) və eyni zamanda şagirdlərin maraq dairəsi, dünyagörüşü, yaşadığı mühiti haqqında məlumat almağa da imkan verir.

Riyaziyyat dərslərində diaqnostik qiymətləndirmədə müxtəlif üsullardan - şagirdlə söhbət, şifahi və yazılı sorğu, açıq və qapalı cavablı suallar, nəzəri və praktik xarakterli tapşırıqlar, yazı işləri, şagirdin valideyni və ya fənn müəllimləri ilə əməkdaşlıq və s. üsullardan istifadə edilir. Riyaziyyatdan diaqnostik bilik və bacarıqların daha dəqiq müəyyənləşdirilməsi üçün tapşırıqvermə və müşahidə üsullarından istifadə edilməsi məqsədəuyğundur. Diaqnostik qiymətləndirmənin nəticəsi ilə bağlı müvafiq yazılı qeydlər (nəticələrin qısa təsviri) şagirdlərin fərdi qovluğunda - portfolioda saxlanılır.

Riyaziyyat dərslərində diaqnostik qiymətləndirmənin aparılması müəllimərə təlim strategiyasının düzgün müəyyənləşdirilməsində və şagirdlərə fərdi yanaşmada böyük dəstək olur. Diaqnostik qiymətləndirməni effektiv aparmaqla müəllim şagirdlərin artıq mövzu ilə bağlı nə bildiklərini və nəyin öyrənilməsinə ehtiyac olduğunu dəqiqləşdirə bilər.

Bunun üçün aşağıdakı suallara cavab tapmaq kifayətdir:

- Şagirdlər artıq nəyi bilirlər?
- Şagirdlər nəyi bilmirlər?
- Şagird digər şagirdlərlə müqayisədə təlim nailiyyətlərinə görə hansı səviyyədədir?
- Şagirdin təlim nailiyyətini necə inkişaf etdirmək olar?

Riyaziyyat dərslərində diaqnostik qiymətləndirmə hər bir yeni dərsin əvvəlində motivasiya, problemin qoyulması mərhələsində aparılır. Bu

mərhələdə müəllim reallaşdırılan standart üzrə hazırlığın hansı səviyyədə olduğunu aşkara çıxarır. Bu, dərsin vaxtından səmərəli istifadə və tədrisin effektiv təşkili üçün böyük əhəmiyyət daşıyır. Dərsin birinci mərhələsində öyrədilən mövzuya uyğun diaqnostik suallar qoymaqla şagirdlərin mövzu üzrə bilik və bacarıqları üzə çıxarılır və hansı məqamın üzərində daha çox dayanılacağı müəyyən edilir, lazımsız təkrarlara yol verilmir. Motivasiya, problemin qoyulması mərhələsində şagirdlərə təqdim olunan tapşırıqların düzgün seçilməsi diaqnostik qiymətləndirməni reallaşdırmağa zəmin yaradır.

Diaqnostik qiymətləndirmə bütün qiymətləndirmələrdən əvvəl aparıldığından mövcud vəziyyət üçün şagirdlərin bundan əvvəl, həmçinin aşağı siniflərdə nəyi öyrənmiş olduqlarını aşkar edir. Məsələn, 10-cu sinifdə “Funksiyalar” tədris vahidinə başlamazdan əvvəl müəyyənləşdirmək olar ki, şagirdlər funksiyanın verilmə üsulları, xətti funksiya, $y = x^2$, $y = \sqrt{x}$, $y = ax^2 + bx + c$, $y = |x|$, $y = x^3$ funksiyalara aid bilik və bacarıqlara yiyələniblər [13].

Diaqnostik qiymətləndirmə üçün nəzərdə tutulmuş tapşırıqlardan həm də bölmənin sonunda şagirdlərin nələri öyrənmiş olduqlarını müəyyənləşdirmək üçün istifadə etmək olar. Lakin sonda bu qiymətləndirmə tapşırıqlarından istifadə olunması yenidən diaqnostik qiymətləndirmə keçirməyimiz anlamına gəlmir. Bu cür istifadənin başqa bir üstünlüyü də vardır: şagirdlər yeni bölmə haqqında ilkin biliklərini yoxlayır və bölməni keçib mənimsədikdən sonra eyni sorğunu və ya testi təkrar işləyib nəticələrini müqayisə edir və beləliklə, qoyulan problemin həllini hansı səviyyədə mənimsədiklərini özləri də ölçə bilirlər. Bu cür yoxlama şagirdlərə psixoloji olaraq yaxşı təsir edir, çünki onlar nailiyyət əldə etmək üçün çalışırlar. Diaqnostik qiymətləndirmə müəyyən bir bala və ya düzgün cavabların sayını nəzərdə tutan bir rəqəm, qiymətə əsaslanmır və şagirdlərin yekun qiymətləndirməsinə təsir etmir.

Riyaziyyat dərslərində diaqnostik qiymətləndirmədə aşağıdakı vasitələrdən istifadə etmək məqsədəuyğundur:

- Müəllimin özünün tərtib edərək təqdim etdiyi tapşırıqlar;
- Nəzəri bilikləri yoxlamaq məqsədilə istifadə edilən sorğu vərəqləri;
- BİBÖ (Bilirəm, İstəyirəm bilim və Öyrəndim) cədvəli;
- Problem əsaslı sinif müzakirəsini müşahidə etmək və s.

Diaqnostik qiymətləndirmə vasitələri hazırlanmazdan əvvəl fənlər üzrə siniflərin sonunda gözlənilən təlim nəticələrinə uyğun təməl bacarıqlar müəyyən edilir. Həmin təməl bacarıqlara əsasən ölçüləbilən qiymətləndirmə meyarları müəyyənləşdirilir. Müəyyən edilmiş meyar və indikatorlara uyğun qiymətləndirmə vasitələri hazırlanır. Diaqnostik qiymətləndirmə vasitələri çətinlik dərəcələri müxtəlif olan - asan, orta və çətin tapşırıqlardan tərtib edilir.

Məktəbdaxili qiymətləndirmə təhsil səviyyələrinə aid kurikulum üzrə məzmun xətlərinə uyğun təlim nəticələrini reallaşdırır; riyazi təhsili davam etdirmək, digər fənləri öyrənmək üçün real zəmin yaradır; şagirdlərimizə riyazi bilikləri praktik fəaliyyətdə tətbiq etməsi məqsədilə zəruri olan bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmələri üçün real imkanlar yaradır.

Diaqnostik qiymətləndirmə təlimin təşkilinə dair təlim strategiyalarını, forma və üsullarını müəyyənləşdirir, şagirdlərin təlim nəticələrini yaxşılaşdırmaq üçün dərslin səmərəli hazırlanmasına imkan yaradır. Diaqnostik qiymətləndirmə müəllimlərə təlim prosesi üçün səmərəli təlim planını hazırlamağa kömək edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün riyaziyyat fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu). Bakı, 2013.
2. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Sahəsində İslahat Proqramı. Bakı, 1999.
3. Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası. Bakı, 2009. <https://edu.gov.az/az/esas-senedler/1308>
4. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, Qanun, 2010. <https://e-qanun.az/framework/18343>
5. Şərifov T. Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində yeni qiymətləndirmə siyasəti. “Azərbaycan məktəbi”, 2006, №4.
6. Hacıyeva T. Məktəbdaxili qiymətləndirmənin aparılması yolları // Kurikulum, 2009, №2, s.11-21.
7. Cavadov İ.A. Şagird nailiyyətlərinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi: müasir yanaşmalar // Azərbaycan məktəbi. Bakı, 2014, № 4, s. 37-41.
8. Cəbrayılov İ, İbadova B. Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin pedaqoji əsasları (metodik tövsiyə). Bakı: “CN POLİGRAFIYA”, 2023.
9. Mehdiyeva N. «Kurikulum». Cild 11, №4, 2018 s. 23-31.
10. <http://assessment.tki.org.nz/Assessment-for-learning/Underlying-principles-of-assessment-for-learning/What-is-assessment-for-learning>
11. <https://www.e-derslik.edu.az/site/index.php>

Redaksiyaya daxil olub 16.11.2023